

УДК 374.1

Головко В. А.
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

САМООСВІТА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті проведено дослідження проблеми саморозвитку особистості та місця самоосвіти в цьому процесі. Обґрунтовано необхідність упровадження самоосвітнього компонента у процес підготовки фахівців та безпосередньо у їхню подальшу педагогічну діяльність. На основі ретельного аналізу педагогічної літератури визначено завдання професійної освіти в сучасних умовах. Автор статті звертає увагу на такий принцип професійної освіти як демократизація, що безпосередньо пов'язаний з децентралізацією процесу освіти. Зазначено принципи сучасної професійної освіти та вивчено їх. Автор аналізує таку важливу для сучасної професійної освіти характеристику як розвиток приватної ініціативи. Автором висвітлені рівні самоосвіти крізь призму психології. Зазначено, що на індивідуальному рівні самоосвіта набуває соціальний та професійний аспект. На рівні освітньої системи відтворюється за допомогою самонавчання та самовиховання. На національному рівні важливе значення набуває швидкість обігу інформації та постійне її збільшення, а також вирішення проблем педагогічної керованості, самоорганізації, саморозвитку та самовдосконалення.

Ключові слова: самоосвіта, професійна освіта, сучасна педагогіка.

У положеннях Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті – документа, що визначає стратегію й основні напрями розвитку освіти в першій чверті нового століття, – відображена необхідність створення умов для особистісного розвитку, творчої самореалізації та професійного саморозвитку кожного громадянина України, здатного до постійного пошуку нестандартних способів вирішення будь-якого виробничого завдання [3]. **Саме цим обумовлена актуальність дослідження проблем самоосвіти як складової професійної освіти та розвитку особистості.**

Метою статті є розкриття змісту поняття саморозвитку; вияв психолого-педагогічних умов, що сприяють процесу активізації особистісно-професійного саморозвитку особистості, зокрема майбутнього педагога; визначення взаємозв'язку між категоріями саморозвитку та самоосвіти.

Проблема професійного становлення особистості в умовах трансформаційних процесів в сучасному суспільстві набуває все більшого звучання. Однією з вимог сучасного життя є підготовка фахівців, які були б здатні на високому рівні вирішувати завдання сьогодення та завтрашнього дня, здійснювати творчу діяльність та реалізовувати людське призначення – творення та перебудови себе та світу. Позитивні зміни

підготовки фахівців у системі вищої освіти неможливі без зміни засад навчально-виховного процесу, переходу його від переказування знань до керування знаннями, його гуманізації і гуманітаризації, орієнтації на загальнолюдські цінності, на пріоритетність особистості, створення умов для її розвитку, самовизначення та самореалізації.

Саме гуманістично-демократична педагогіка, яка базується на ідеї партнерства, співробітництва викладача та студента, здатна створити умови для самопізнання та самовизначення, сприяти розкриттю творчого потенціалу особистості, психологічній підготовці особистості до творчого розв'язання професійних задач у всіх видах діяльності.

Модернізація системи освіти, як це визначено в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті [3], спрямовується на впровадження національної системи розвитку, широке використання надбань педагогіки культури і науки. Першоосередком національного розвитку, науки традиційно була і залишається освіта, самоосвіта.

Соціально-економічні процеси, що відбуваються в Україні, зумовлюють появу нових підходів державної політики до системи освіти й виховання, підтвердженням чому є урядові постанови і документи, які визначають пріоритетні напрями розвитку освіти і виховання (Конституція України, Сімейний кодекс України та програми, орієнтовані на дистанційну освіту тощо). Наприклад, головні нормативно-правові документи Міністерства освіти і науки України зазначають:

– “Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру”.

Закон України “Про освіту”

– “Підготовка педагогічних і науково-педагогічних працівників, їх професійне самовдосконалення – важлива умова модернізації освіти”.

Національна доктрина розвитку освіти

Зміни зумовлюють потребу у відповідній підготовці педагогічних фахівців, здатних до реалізації нової парадигми національної освіти та суспільства. Відтак проблема професійної підготовки фахівців до освіти та виховання, осягнення ними духовно-морального потенціалу народної виховної практики, вивчення в цьому контексті педагогічних дисциплін набуває вирішального методологічного значення, стає основною формою світоглядних переконань майбутніх фахівців. Не викликає сумніву необхідність забезпечити ґрунтовну професійну підготовку педагога-фахівця XXI ст., упровадити освітній компонент у процес підготовки вчителів та безпосередньо у їхню подальшу педагогічну діяльність.

Відомо, що реформування системи національної освіти вимагає всебічної уваги до кожної з її складових частин. Певною мірою це стосується підвищення педагогічної майстерності вчителів шляхом

організації самоосвіти педагогів, яка являє собою органічну складову безперервної педагогічної освіти. Її специфіка, полягає в тому, що в процесі самоосвіти суб'єкт і об'єкт освіти виступають в одній особі. Самоосвіта педагогів, за визначенням Н. В. Бухлової, є безперервний, особливим чином організований процес розвитку та збагачення сукупної культури педагога на основі сформованих в нього освітніх потреб. Цей факт зумовлює особливе місце самоосвіти в системі післядипломної освіти педагогів.

Модель професійно-педагогічної підготовки, спрямована на передачу майбутньому спеціалісту необхідних знань, умінь, навичок, була однією з найактуальніших тем до уваги педагогічних фахівців з 90-х рр. ХХ ст.

Вища професійна освіта – освіта, що має на меті підготовку і перепідготовку фахівців відповідного рівня, задоволення потреб особи в поглибленні і розширенні освіти на базі середньої (повного) загальної, середньої професійної освіти і що реалізовується в освітніх установах вищої професійної освіти (вищих навчальних закладах) – зараз перебуває у пошуку нових шляхів розвитку. При цьому дуже важливо зберегти цінний досвід попередніх поколінь та не втратити надбань національної освіти підчас інтеграції в світовий освітній простір.

Які ж основні завдання професійної освіти в сучасних умовах? Проаналізувавши дослідження науковців, таких як М. Г. Кузьміна, Е. Г. Шукліна та ін., ми віднесли до них наступні:

1) створення умов для набуття кожною людиною професії і включення її в суспільно-корисну, продуктивну працю відповідно до її інтересів та здібностей;

2) це задоволення поточних та перспективних потреб народного господарства в кваліфікованих, конкурентноздатних робітниках, що мають широкий політичний кругозір, професійну мобільність, загальну культуру;

3) забезпечення перепідготовки робітничих кадрів, підвищення їхньої кваліфікації відповідно до сучасних вимог науково-технічного розвитку та потреб виробництва, які швидко змінюються [1].

З вищевказаного можна зробити висновок, що сучасна професійна освіта повинна відповідати вимогам дотримання індивідуалізації (створення умов для кожної людини), гнучкості змісту і швидкого оновлення згідно до вимог ринку праці та економіки, а також забезпечення постійного професійного зростання фахівця на якісно новому науково-технічному рівні. Зрозуміло, що інституалізованій професійній освіті, через певну свою сталість, відповідати всім цим вимогам дуже важко.

Звертаючись до основних принципів професійної освіти, а це: гуманізація; демократизація; науковість її змісту; поєднання навчання з продуктивною працею; наступність із загальною середньою і вищою освітою [2], можна наголосити на тенденції відходу від тотального контролю та централізації змісту та форм освіти на сучасному етапі розвитку

професійної освіти в Україні.

Названі принципи спрямовуються на те, щоб сформувати у майбутніх фахівців професійні та моральні якості, уявлення, знання і навички. Гуманізація виступає одним з важливих факторів соціального і духовного оздоровлення суспільства – принципом сучасного розвитку професійної освіти. Конче потрібним в сучасних економічних умовах є також поєднання навчання з продуктивною працею майбутніх робітників, оскільки держава не може дозволити собі підготовку працівників, не готових до виконання практичних завдань, або таких, яким для цього необхідні додатковий час або навчання.

Важливим значенням для фахівців всіх профілів є вимога постійного оновлення змісту професійної освіти. Стрімкий розвиток наукового прогресу створює такі умови, за яких технології застарівають за 2-3 роки. Тому підвищення кваліфікації через 5 років, навіть якщо воно організовано на достатньо високому рівні, вже не здатне виконувати свої функції.

Окрему увагу звернемо на такий принцип професійної освіти як демократизація. Він безпосередньо пов'язаний з децентралізацією процесу освіти. За умов настільки швидкого розвитку суспільства та економіки, освіта просто не має права залишатися статичною. Саме тому децентралізація є відповідною сучасним умовам мірою реагування. Децентралізація не означає послаблення контролю за якістю освіти, а створює умови для гнучкості та мобільності навчальних програм. Виходячи з основної мети професійної освіти, принципів і визначених положень, спрямованих на реалізацію концепції, органи освіти, колективи навчальних закладів різних рівнів акредитації, а також самі підприємства можуть визначати зміст, організаційні структури, форми, методи, засоби навчання і виховання.

Але виникає питання, які саме форми навчання є такими, що зможуть задовольнити сучасні соціальні, наукові та технічні вимоги, а також допомогти вирішити завдання, що стоять перед системою освіти в цілому, і професійної зокрема.

На сьогодні активно розвивається неформальна професійна освіта – учнівство на робочому місці. Слід зазначити, що за даними досліджень, 85% усіх працюючих у світі людей отримали професійну освіту саме таким шляхом [3, 4]. Тобто, вже понад десять років у світі шаленими темпами набирає обертів розвиток альтернативних інституалізованих форм освіти, найпопулярнішим видом яких є самоосвіта.

Ще однією важливою характеристикою для сучасної професійної освіти в світі є розвиток приватної ініціативи. В Україні цей напрям не набрав обертів, але зрозуміло, що ринок завжди швидше буде реагувати на потреби економіки, ніж державні інституції. Приватна ініціатива у розвитку професійної освіти зумовлена, на думку фахівців з Всесвітньої Організації Праці [5], такими чинниками:

- фінансова криза, що охопила значну кількість країн, криза податкової сфери, яка призвела до дефіциту державних коштів в освітній сфері;
- поширення ринкової економіки на всі регіони світу, усвідомлення провідної ролі приватного сектору в організації освіти, що забезпечує розвиток саме актуальних професійних компетенцій;
- швидкі зміни у технології та організації праці, які потребують навчання протягом життя;
- нездатність державної системи професійної освіти забезпечити нові потреби ринкової економіки.

Отже, у якості висновку зазначимо таке. Нова парадигма (теорія, що прийнята як зразок вирішення завдань дослідження, науковий підхід) професійної освіти, сформульована на II Міжнародній конференції з питань технічної та професійної освіти (Сеул, 1999), спрямована на формування здатності отримувати роботу та її успішно виконувати, а також концепція безперервної освіти визначили провідне місце самоосвіти у сучасних умовах освоєння людиною інформаційного простору та здобуття освіти, в тому числі і професійної. Саме самоосвіта відповідає всім вказаним вище принципам побудови професійної освіти, які ми розглядали вище, та здатна допомогти системі професійної освіти України вирішити покладені на неї завдання.

Більшість дослідників, такі як М. Кузьміна, трактують самоосвіту як діяльність, пов'язану з самоорганізацією, що передбачає розвиток здатності особистості самостійно формулювати і усвідомлювати мету і завдання діяльності, вибирати адекватні способи їх досягнення, здійснювати самоконтроль, самоаналіз. Існує велика різноманітність характеристик самоосвіти. Але в контексті теорії та методики професійної освіти базовими визначеннями можна вважати декілька понять: особистісний характер, усвідомленість, цілеспрямованість і систематичність.

На індивідуальному рівні, у більш старшому віці самоосвіта стає основною формою освіти, соціальної і професійної адаптації, соціалізації тощо.

На рівні освітньої системи самоосвіта здійснюється шляхом відтворення, зміни й розвитку закономірностей, теорії й методології виховання й навчання людини, самовиховання тощо. Тобто самоосвіта грає ключову роль в системі освіти на рівні вже освітньої системи.

На рівні національної системи самоосвіта здійснюється шляхом відтворення, зміни й розвитку освітніх інститутів і характеру взаємозв'язків між ними, а також об'єднання індивідуальних та колективних зусиль окремих суб'єктів освітньої діяльності у вирішенні проблем педагогічної керованості, самоорганізації, саморозвитку, самовдосконалення в сучасних (швидкості обігу інформації, її постійне збільшення, постійна зміна та зростання вимог суспільства до характеру освітніх послуг тощо) умовах.

Використана література:

1. Кузьміна М. Г. К вопросу о понятии “самообразование” / М. Г. Кузьміна // Формирование у учащихся стремления к самообразованию. – Волгоград : ВГПИ, 1976. – С. 15-18.
2. Верховна Рада України; Закон від 10.02.1998 № 103/98-ВР.
3. Громцева А. К. Самоосвіта як соціальна категорія : навч.-методич. посібник до спецкурсу / А. К. Громцева. – Л., 1976. – 144 с.
4. Шуклина Е. А. Самообразование как социологическая проблема : дисс. ... канд. философ. наук / Е. А. Шуклина. – Екатеринбург, 1995. – 163 с.
5. Бухлова Н. В. Сутнісний зміст поняття “самоосвітня компетентність” [Електронний ресурс] / Н. В. Бухлова. – Режим доступу : www.nbuiv.gov.ua/portal/.../Byhlova.pdf

ГОЛОВКО В. А. Самообразование как составляющая профессионального образования и развития личности в современном педагогическом научном дискурсе.

В статье проведено исследование проблемы саморазвития личности и места самообразования в этом процессе. Обоснована необходимость внедрения самообразовательного компонента в процесс подготовки специалистов и непосредственно в их дальнейшую педагогическую деятельность. На основе тщательного анализа педагогической литературы определены задачи профессионального образования в современных условиях. Автор статьи обращает внимание на такой принцип профессионального образования как демократизация, непосредственно связан с децентрализацией процесса образования. Отмечены и изучены принципы современного профессионального образования. Автор анализирует такую важную для современного профессионального образования характеристику как развитие частной инициативы. Автором освещены уровни самообразования через призму психологии. Отмечено, что на индивидуальном уровне самообразование приобретает социальный и профессиональный аспект. На уровне образовательной системы воспроизводится с помощью самообучения и самовоспитания. На национальном уровне важное значение приобретает скорость обращения информации и постоянное ее увеличение, а также решение проблем педагогической управляемости, самоорганизации, саморазвития и самосовершенствования.

Ключевые слова: самообразование, профессиональное образование, современная педагогика.

GOLOVKO V. A. Self-education as a component of vocational education and development of personality in modern pedagogical scientific discourse.

The problem of personal self-development and the place of self-education in this process is researched in this article. The necessity of introducing self-education component in the process of training and directly to their future teaching. Definitions of the tasks of vocational education in the modern world based on a thorough analysis of the pedagogical literature are distinguished in this article. The author draws attention to the principle of professional education such as democratization, decentralization which is directly related to the educational process. The principles of modern vocational education are marked and studied. The author analyzes for such an important characteristic of modern vocational education as a private initiative. The author describes self-development through the lens of psychology. Noted that at the individual level self-education acquires social and professional aspect. At the level of the educational system it is reproduced by self-education and self-education. At national level, the importance of gaining the velocity of circulation of information and its constant increase, as well as addressing the pedagogical controllability, self-organization, self-development and self-improvement.

Keywords: self-education, vocational education, modern pedagogy.